

Examining the Legal Challenges and Solutions of Minority Shareholders in Joint Stock Companies

Fatemeh Azizzadeh^{1*}, Batool Gorgin²

¹Assistant Professor, Department of Law, Payam Noor University, Tehran, Iran.

²Assistant Professor, Department of Jurisprudence and Fundamentals of Islamic Law, Payam Noor University, Tehran, Iran.

ARTICLE INFO

Article Type:

Original Research

Received: 01.30.2024

Revised: 04.29.2024

Accepted: 06.02.2024

Keyword:

Minority Shareholder
The Right to Obtain Information
The Right to Control
The Right to Proceedings

*Corresponding Author:

Fatemeh Azizzadeh

Email:

fatazizzadeh21@pnu.ac.ir

ABSTRACT

Minority shareholders, as one of the providers of the company's initial capital and bearers of the highest commercial risk in the company's structure, are considered one of the beneficiaries of joint stock companies. The minority shareholders' interest in the legal system of any country makes the legislator predict rights for this group and also specify tools and mechanisms to defend their rights and interests with the help of these mechanisms. They can protect their rights and interests against groups such as managers and majority shareholders. Examining the regulations of Iran's joint stock companies, it becomes clear that the rights and interests of minority shareholders are incompletely, limitedly and scatteredly considered by the legislator. In the English law system, the legislator has paid greater appropriate attention to the status and position of minority shareholders. Furthermore, stronger and better mechanisms such as invoking the rule against unfair discrimination or the right to request the dissolution of the company to protect minority shareholders have been introduced. Therefore, in this article, while examining the rights of minority shareholders in both countries, the challenges related to the rights of this group of shareholders were identified, and then, according to internal sources including jurisprudential sources and British law, solutions were proposed to solve these weaknesses and challenges.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Decision-making is based on the majority rule. The mentioned rule, in addition to accelerating the adoption of collective decisions and preventing the spending of the public budget in the courts, allows managers to focus on the current affairs of the company. Nevertheless, the majority shareholders can ignore the rights and interests of the company, including the interests and rights of the minority shareholders, and expropriate it for their own benefit. Minority shareholders might also suffer because of the decisions of the company's managers. Since this group of shareholders, as one of the investors of joint stock companies plays a significant role in the formation of the company, it is necessary to control the rule of the majority as well as the abuse of the managers of their superior positions in the company by establishing regulations and rules. Considering the above points, it is clear that the rights of companies must include rules that support and protect the rights of minorities.

Methodology

In this research, the descriptive method was analytical. In this way, first, the available sources were identified to the extent possible and then all sources such as books, articles, theses, laws, regulations and statutes were studied. Finally, after covering the discussions, the topics were edited and an attempt was to provide appropriate solutions using the principles of law.

Results and Discussion

The findings of this article can be summarized as follows:

- 1- To make the rules related to the right to obtain information more efficient and favorable, the ambiguities and weaknesses related to confidential information should be covered according to the criminal justice law of England and also by referring to the jurisprudence rule of illegal property.
- 2- Regarding the control right, it is recommended that the rule prohibiting the competition of company directors (Article 129 of the Amendment Bill) should be revised according to the Small Shareholders' Protection Bill approved in 2019. In this bill, the guarantee of non-compliance with the rule of non-competition in addition to compensation for damages and restitution of benefits, is the cancellation of managers' transactions by the minority group. Furthermore, in English law, mechanisms such as the rule of prohibiting unfair discrimination and liquidation of the company have been considered to guarantee the control rights of minority shareholders, which the Iranian legislator can use to strengthen the rights of minority shareholders. In particular, the British courts do not have any restrictions on issuing votes despite the rule against unfair discrimination, and one of the votes they can consider to control the power of the majority group is to require them to buy the shares of minority shareholders. The jurisprudential rule

prohibiting the abuse of rights also prohibits any abuse of authority or its violation and makes managers responsible to the minority group.

- 3- The right of shareholders to file a derivative lawsuit is rooted in the right to obtain sufficient information about the company's financial and management issues, and any weakness in informing minority shareholders weakens the grounds for exercising the right to file a lawsuit against minority shareholders. On the other hand, the quorum that the legislator considered in Article 276 of the Amendment Bill of 1968 for applying derivative lawsuits and also deferred the payment of legal fees to the account of minority shareholders in case of a conviction in a derivative lawsuit, made the shareholders reluctant to use this right. However, with the approval of the Commercial Procedure Bill in 2010, although the challenge related to the payment of the proceedings fee has been resolved, this bill still insists that the number of shareholders is one-fifth of the number of shareholders required to file a derivative lawsuit. Thus, in this regard, following the example of the 2006 British Companies Act, this issue can also be resolved. Jurisprudentially, the Tasbib rule justifies the filing of derivative lawsuits by shareholders, and based on this rule, lawsuits can be filed against erring managers. Since the minority shareholders, as one of the investors of the company, play an essential role in the formation of joint stock companies, they need this support. Any disregard for their rights will cause the company to lose a large part of its shareholders and face financial problems. Therefore, considering that since 2004, Iran has taken a fundamental step in the field of revising and establishing a new law in the field of trade law (although it is still in the form of a bill and has not become law), the rights of minority shareholders must be specially considered by the legislator.

Conclusion

Through the comparison between the two legal systems of Iran and England, the level of protection of shareholders' rights was revealed in the present research. It is understood that stronger, more favorable and more detailed rules have been established in England to protect the rights of shareholders. Therefore, an attempt was made to examine the existing problems in the field of information rights, control and proceedings of this category of shareholders by modeling the rules in the 2006 Commercial Companies Act of England as well as the Iranian judicial procedure referring to internal sources such as jurisprudence and the use of commonly used jurisprudential rules to provide solutions to solve the problems and challenges of the right to obtain information, management right and shareholder proceedings in Iran.

بررسی معضلات و راهکارهای حقوقی سهامداران اقلیت در شرکت‌های سهامی

فاطمه عزیززاده*^۱، بتول گرگین^۲ ID

۱- استادیار، گروه حقوق، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

۲- استادیار، گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

چکیده	اطلاعات مقاله
<p>سهامداران اقلیت، به‌عنوان یکی از تأمین‌کنندگان سرمایه اولیه شرکت و نیز تحمل‌کنندگان بیشترین ریسک تجاری در ساختار شرکت، یکی از ذی‌نفعان شرکت‌های سهامی محسوب می‌گردند. ذی‌نفع‌بودن سهامداران اقلیت در نظام حقوقی هر کشوری، موجب می‌شود که مقنن، حقوقی را برای این گروه پیش‌بینی کند و همچنین برای دفاع از حقوق و منافع آنان، ابزار و مکانیزم‌هایی را مشخص کند تا با کمک این مکانیزم‌ها آنها بتوانند حقوق و منافعشان را در برابر گروه‌هایی همچون مدیران و سهامداران اکثریت حفظ کنند. با نگاهی به مقررات شرکت‌های سهامی ایران آشکار می‌گردد که حقوق و منافع سهامداران اقلیت به‌طور ناقص، محدود و پراکنده‌ای مدنظر مقنن قرار گرفته است. این در حالی است که در نظام حقوق کشور انگلیس، مقنن به جایگاه و موقعیت سهامداران اقلیت، توجه بیشتر و مناسب‌تری داشته و مکانیزم‌های محکم‌تر و بهتری همچون استناد به قاعده منع تبعیض ناروا یا حق درخواست انحلال شرکت برای حمایت از سهامداران اقلیت پیش‌بینی کرده است. از این‌رو در این مقاله، ضمن بررسی حقوق سهامداران اقلیت در هر دو کشور، معضلات مربوط به این حقوق این گروه از سهامداران شناسایی گردید و سپس با توجه به منابع داخلی از جمله منابع فقهی و نیز حقوق انگلیس راهکارهایی در راستای حل این ضعف‌ها و معضلات ارائه خواهد شد.</p>	<p>نوع مقاله: مقاله پژوهشی</p> <p>دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۱۱/۱۰</p> <p>بازنگری مقاله: ۱۴۰۳/۰۲/۱۰</p> <p>پذیرش مقاله: ۱۴۰۳/۰۳/۱۳</p> <p>کلید واژگان: سهامدار اقلیت حق کسب اطلاعات حق کنترل حق دادرسی</p> <p>*نویسنده مسئول: فاطمه عزیززاده پست الکترونیکی: fatazizzadeh21@pnu.ac.ir</p>

مقدمه

ظهور حاکمیت شرکتی در سال ۱۹۸۰، بر پذیرش رفتار یکسان با سهامداران در قوانین شرکت‌ها، به‌عنوان یک اصل، تأکید داشت. توجه به سهامداران اقلیت، برای شرکت‌های تجاری نیز سودمند است زیرا وقتی یک شخص، سهام شرکت را می‌خرد نگران تضمین سهام خود در شرکت نیز می‌باشد؛ به‌ویژه این نگرانی زمانی به اوج خود می‌رسد که این شخص جزء سهامداران اقلیت نیز باشد. بنابراین کشورها سعی دارند با وضع قواعد حمایتی مناسب، اعتماد مردم را به خود جلب کنند و از این طریق فرهنگ سرمایه‌گذاری در شرکت‌ها را توسعه می‌دهند (مروریدیان، ۲۰۰۹). در همین راستا، حقوق شرکت‌های تجاری انگلستان، مقررات خود را به سمتی سوق داد تا با وضع مقررات مناسب، تعادلی بین حقوق گروه اقلیت و اکثریت برقرار سازد. بنابراین قانونگذار انگلیس، راهکارهایی از قبیل، جرم‌انگاری اطلاعات نهانی، ممنوع کردن ترغیب و توصیه دیگران به انجام معاملات مبتنی بر اطلاعات نهانی، وضع قواعد منع تبعیض ناعادلانه، انحلال شرکت و اقامه دعوی در قالب دعوای مشتق، به‌عنوان مکانیزم‌های حمایت‌کننده از حقوق سهامداران اقلیت، پیش‌بینی کرد.

در حقوق ایران، با وضع اصلاحاتی در لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت سال ۱۳۴۷، حقوق محدود و پراکنده‌ای برای گروه اقلیت تعیین شده است. برخلاف نظام حقوقی انگلستان، در حقوق ایران، مکانیزم کافی برای حمایت از حقوق سهامداران اقلیت دیده نمی‌شود. مواردی همچون اعطای حق کسب اطلاعات که با محدودیت‌هایی در ماده ۱۳۹ لایحه اصلاحی ۱۳۴۷ همراه است و نیز تعیین نصاب سنگین یک پنجم برای اقامه دعوی مشتق در ماده ۲۷۶، نمونه ناقص و محدود از این حمایت‌هاست. ولی با توجه ویژه قانون بازار بورس اوراق بهادار ۱۳۸۴ و تصویب دستورالعمل‌هایی در این خصوص و تصویب لایحه حمایت از سهامداران خرد مصوب هیئت وزیران مصوب ۲۴ مهر ۱۳۸۹ و طرح مقررات حمایتی از گروه اقلیت در این متون، تا حدی نارسایی‌های حقوق تجارت پوشش داده شده است. هدف اصلی این نوشتار این است که با توجه به پراکندگی حقوق اقلیت در قانون تجارت، حقوق آنها را در سه دسته حقوق کسب اطلاعات، حق کنترلی و حقوق دادرسی تقسیم‌بندی کند و سپس به این سؤالات پاسخ دهد که در ایران، چه معضلی در خصوص حمایت از حقوق سهامداران اقلیت وجود دارد؟ و برای رفع این معضلات، چه راهکارهایی می‌توان ارائه کرد؟ به‌نظر می‌رسد با بهره‌گیری از قوانین داخلی و قوانین موجود در حقوق انگلستان و نیز قواعد غنی فقهی، بتوان معضلات حقوقی ذی‌نفع‌بودن سهامداران را برطرف کرد تا بدین‌سان آنان در شرکت حاشیه امنیت بیشتری را کسب کنند.

پیشینه پژوهش

در خصوص حقوق سهامداران اقلیت در ایران، مقاله و پایان‌نامه‌های تطبیقی با حقوق انگلستان به نگارش درآمده است که به دلیل کثرت، ذکر تمامی موارد ممکن نیست. در بسیاری از این منابع، اشاراتی به مقایسه بین حقوق دو کشور شده است ولی هیچ‌کدام معضلات موجود را از حیث فقه مدنظر قرار نداده است. برای نمونه، به مقاله «بررسی تطبیقی حقوق سهامدار اقلیت در تجزیه شرکت‌های سهامی (ایران و انگلستان)» به نوشته دکتر محمدرضا پاسبان و همکاران می‌توان اشاره کرد. در این مقاله به بررسی موضوع تجزیه شرکت در نظام‌های حقوقی ایران و انگلیس پرداخته شده است و نتیجه حاصل این است که نظام حقوقی انگلیس، به هنگام تجزیه شرکت، حمایت مطلوب‌تری از سهامدار اقلیت دارد (پاسبان و همکاران، ۲۰۱۹). یا می‌توان به مقاله «دعوای مشتق و آیین آن: بررسی تطبیقی در حقوق ایران و انگلیس» به نویسندگی دکتر محمدرضا پاسبان و مجتبی جهانیان اشاره کرد. در این مقاله به بررسی دعوای مشتق در انگلستان پرداخته شده و سپس این موضوع نیز در حقوق ایران بررسی شده و نتیجه این است که دعوای مشتق در ایران با مشکلات زیادی همراه است (پاسبان و جهانیان، ۲۰۱۳). همچنین پایان‌نامه‌ای تحت عنوان «بررسی تطبیقی حقوق سهامداران اقلیت در شرکت‌های تجاری در حقوق ایران و انگلستان» به نگارش (افتخاری، ۲۰۱۵) نمونه دیگری است که وضعیت حقوقی سهامداران اقلیت در ایران و انگلیس را بررسی می‌کند.

روش پژوهش

در این پژوهش، روش توصیفی-تحلیلی می‌باشد. به این صورت که ابتدا منابع موجود در حد توان، شناسایی و سپس همه منابع اعم از کتب، مقالات، پایان‌نامه، قوانین، آیین‌نامه‌ها و اساسنامه‌ها مطالعه شدند و در نهایت پس از احاطه به مباحث به تحریر موضوعات پرداخته شد و سعی شد که با استفاده از اصول و مبادی حقوق، راهکارهای مناسبی ارائه شود.

مبانی نظری

حقوق سهامداران اقلیت

سهامداران اقلیت در نظام حقوقی ایران و انگلیس، از دو دسته حقوق مالی و غیرمالی برخوردارند. در این مقاله تنها به بررسی حقوق غیرمالی سهامداران پرداخته می‌شود. در قانون تجارت ایران، فصل خاصی به حقوق گروه اقلیت اختصاص داده نشده است و به صورت محدود حقوقی برای آنها وجود دارد (پاسبان، ۲۰۱۴). گاهی اوقات حقوقی که برای سهامداران اقلیت بیان می‌شود جزء حقوق اختصاصی آنها نمی‌باشد بلکه مشترک بین سهامداران اقلیت و اکثریت است، برای مثال هردو گروه اکثریت و اقلیت در انتخاب اعضای هیئت مدیره دخالت دارند و قانونگذار با انتخاب مدیران از طریق رأی ادغامی^۱، خواسته حتی دارنده یک سهم امکان رأی دادن به همه اعضای هیئت مدیره را داشته باشد. یا حق کسب اطلاعات نیز حق مشترک بین گروه اقلیت و اکثریت است. تنها برخی از حقوق مانند حق دادرسی و برخی از موارد مربوط به حقوق کنترلی آنها مانند حق درخواست از مجامع عمومی به طور مشخص به سهامداران اقلیت اختصاص داده شده است. با این اوصاف می‌توان حقوق غیرمالی سهامداران اقلیت را در سه گروه حقوق مربوط به کسب اطلاعات، حق کنترلی و حق دادرسی تقسیم‌بندی کرد. از این رو در ذیل ضمن آشنایی با این حقوق به معضلاتی که در خصوص این حقوق‌ها وجود دارد اشاره گردید و به دنبال آن راهکارهای برون‌رفت از این معضلات نیز بررسی می‌گردد.

حق کسب اطلاعات و معضلات مربوط به آن

شفافیت مالی و افشای کامل و منصفانه اطلاعات، برای کارکرد مطلوب شرکت، عامل حیاتی محسوب می‌گردد. افشای اطلاعات: ۱- سهامداران را از در اختیار گرفتن صورت‌های مالی گمراه‌کننده محفوظ می‌دارد. ۲- شرایط نظارت عالی سهامداران بر عملکرد شرکت را فراهم می‌سازد. ۳- برای سهامداران ارزش اقتصادی والاّی دارد زیرا براساس اطلاعات به‌دست‌آمده می‌توانند آینده اقتصادی شرکت را بررسی کنند (حساس یگانه و نادّی قمی، ۲۰۰۷). در نظام‌های حقوقی ایران و انگلیس، حق کسب اطلاعات، به‌عنوان یکی از حقوق اساسی کلیه سهامداران اعم از اکثریت و اقلیت شناخته شده است. از این رو این حق را نمی‌توان تنها به گروه اقلیت اختصاص داد ولی چون پایه اعمال سایر حقوق اقلیت، حق کسب اطلاعات می‌باشد؛ از این بابت نگرانی‌های زیادی برای سهامداران اقلیت وجود دارد که مبادا اداره‌کنندگان شرکت، با سوءنیت، اطلاعات لازم و کافی را در اختیار آنان نگذارند بنابراین احتمال پایمال شدن حقوق اطلاعاتی اقلیت در شرکت بیش از گروه اکثریت است، به همین علت هرچقدر توجه مقنن به این حق بیشتر باشد، نگرانی‌های سهامداران اقلیت نیز کمتر خواهد شد. در قانون انگلیس، این حق تحت عنوان «حق بازرسی» برای اعضا، پیش‌بینی گردیده است (ماده ۲۲۹ قانون شرکت‌های ۲۰۰۶). این ماده مقرر داشته که کپی و مدارکی که نگهداری آن الزامی است باید در اختیار شرکا قرار گیرد تا بتواند مورد بازرسی آنان قرار گیرد و نیز مواد ۳۰۷ و ۳۰۸ قانون شرکت‌های ۲۰۰۶، به اعلام مهلت‌های زمانی و نحوه کسب اطلاعات که از طریق فرم کاغذی یا الکترونیکی یا وب سایت می‌باشد،

¹ Cumulative Voting

پرداخته است. در حقوق ایران، علی‌رغم این که ماده ۱۳۹ لایحه اصلاحی ۱۳۴۷ به موضوع حق کسب اطلاعات به سهامداران اشاره دارد ولی این حق با معضلاتی همراه است زیرا این ماده، نتوانسته است همه جوانب حق کسب اطلاعات را پوشش دهد زیرا اولاً: این ماده تنها به سهامداران اختصاص دارد و توجهی به ذی‌نفعان دیگر شرکت ندارد. ثانیاً: این ماده محدودیت موضوعی در ارائه اطلاعات دارد زیرا بر اساس این ماده، سهامداران تنها نسبت به ترازنامه، حساب سود و زیان و گزارش عملیات و بازرسان می‌توانند کسب اطلاع کنند (اسکینی، ۲۰۱۶). در حالی که کسب اطلاع از قروض و مطالبات در این ماده نیامده است (تقی‌پور و همکاران، ۲۰۱۹) و نیز صورت‌های جریان‌های نقدی به‌عنوان یکی از صورت‌های ضروری مالی در این ماده جایگاهی ندارد^۱ (اعرابی و همکاران، ۲۰۱۱). معضل دیگر در خصوص حق کسب اطلاعات سهامداران، بی‌توجهی قانون تجارت به موضوع اطلاعات نهانی است. موضوعی که نه در لایحه اصلاحی قسمتی از قانون تجارت ۱۳۴۷ و نه لایحه جدید، اشاره‌ای به آن نشده است؛ در حالی که انجام معاملات بر اساس اطلاعات نهانی می‌تواند آسیب‌های زیادی به حقوق سهامداران برساند.

راهکار رفع معضل مربوط به حق کسب اطلاعات

برای رفع معضل مطروحه، از راهکارهای حقوقی در حقوق ایران و انگلیس و نیز راهکارهای موجود در فقه بهره می‌بریم از این‌رو در ذیل بدان پرداخته می‌شود:

راهکار حقوقی

منابع موجودی که در حقوق ایران می‌تواند به تقویت حق کسب اطلاعات سهامداران کمک کند، قانون بازار بورس اوراق بهادار مصوب ۱۳۸۴ و دستورالعمل‌های مربوط به آن است. مهم‌ترین دستاوردهای قانون بازار و دستورالعمل‌های سازمان بورس، در ارتباط با حق کسب اطلاعات را می‌توان این‌گونه برشمرد:

- ۱- قانون بازار با تعریف از اطلاعات نهانی، گام مثبتی در حوزه اطلاعاتی سهامداران برداشته است. اطلاعات نهانی به هرگونه اطلاعات افشانشده برای عموم که به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم به اوراق بهادار معاملات یا ناشر آن مربوط می‌شود و در صورت انتشار بر قیمت یا تصمیم سرمایه‌گذاران برای معامله اوراق بهادار تأثیر می‌گذارد، تعریف شده است (بند ۳۲، ماده ۱). این قانون برای اشخاصی که با استفاده از اطلاعات نهانی به معامله اوراق بهادار مبادرت می‌کنند حبس تعزیری یا جزای نقدی یا هردو را مقرر کرده است (ماده ۴۶). همچنان قانون مذکور علاوه بر جرم‌انگاری این معاملات، از بعد حقوقی هم بیان کرده چنانچه در اثر جرایم مذکور، اشخاصی که ضرر و زیان می‌بینند می‌توانند با مراجعه به مراجع قانونی، دادخواست ضرر و زیان بدهند (ماده ۵).
- ۲- دستاورد دیگری که در قانون بازار وجود دارد این است که شرکت‌های سهامی به عنوان یکی از ناشران سازمان، مکلف هستند مواردی از قبیل: صورت‌های مالی سالانه حسابرسی‌شده، صورت‌های مالی میان‌دوره‌ای شش‌ماهه و سه‌ماهه حسابرسی‌شده، گزارش هیئت مدیره و اطلاعاتی که اثر با اهمیتی بر قیمت اوراق بهادار و تصمیمات سرمایه‌گذاران دارد را به سازمان بورس ارائه کنند (ماده ۴۵). ماده ۴۵ قانون بازار، مهلت ارائه این اطلاعات را معلوم نساخته است ولی در دستورالعمل اجرایی افشای اطلاعات شرکت‌های ثبت‌شده نزد سازمان بورس مصوب ۱۳۸۶، مهلت‌های زمانی ارائه این اطلاعات نیز اعلام گردیده است (بندهای ۱ تا ۹ ماده ۷).

^۱ البته این نقیصه مربوط به جریان‌های نقدی، در لایحه جدید قانون تجارت مرتفع شده است ماده ۴۴۴ لایحه جدید اشعار دارد: «صورت‌های مالی عبارت است از گزارش وضع مالی شرکت مشتمل به صورت دارایی، ترازنامه، حساب عملکرد، حساب سود و زیان و صورت جریان وجوه نقد براساس استاندارد حسابداری و به‌گونه‌ای بیانگر محتوای اقتصادی معاملات و کلیه اطلاعات مؤثر در تصمیم‌گیری اقتصادی باشد تهیه شود.»

۳- یکی دیگر از دستاوردهای دستورالعمل مذکور این است که برای اطلاعات افشاشده از سوی ناشرین، اوصافی در نظر گرفته شده است که عبارتند از: این اطلاعات باید قائل به‌اتکا، به‌موقع و به‌دور از جانبداری باشد، اطلاعات دارای تأثیر منفی باید به همان سرعت و دقتی که اطلاعات دارای تأثیر مثبت منتشر می‌شود، افشا شود (ماده ۵) و نیز ارائه اطلاعات به صورت فردی و انتخابی نباشد (ماده ۶). همچنین اطلاعات مهم باید صریح، دقیق و تا حد امکان به‌صورت کمی ارائه شود (ماده ۵). منظور از اطلاعات مهم، اطلاعاتی است که درباره رویدادها و تصمیمات مربوط به ناشر بر قیمت اوراق بهادار ناشر و تصمیم سرمایه‌گذاران تأثیر با اهمیت داشته باشد (بند ۶ ماده ۱). سؤالی که مطرح می‌شود این است که آیا شرکت‌های سهامی تنها مکلف به ارائه همین موضوعات مندرج در ماده ۴۵ قانون بازار هستند؟ با رجوع به دستورالعمل‌های قانون بازار، پاسخ منفی است. براساس دستورالعمل الزامات افشای اطلاعات و تصویب معاملات اشخاص وابسته ناشران بورسی و فرابورسی ۱۳۹۰، مواردی از قبیل نوع وابستگی شخص وابسته یا ناشر، مبلغ و موضوع معاملات، نحوه تسویه نرخ و نرخ سود تضمین‌شده، ذخیره مطالبات مشکوک‌الوصول، هزینه مطالبات سوخته‌شده، میزان بازپرداخت یا دریافت اقساط وام‌ها و نیز در خصوص معاملات ماده ۱۲۹ لایحه اصلاحی ۴۷، لزوم اطلاع‌رسانی در این خصوص را تأکید کرده است (ماده ۴ و ۵).

در نظام حقوقی انگلیس، اولین بار در قانون شرکت‌های ۱۹۸۰ برای معاملات مبتنی بر اطلاعات نهانی، جرم‌انگاری شد. سپس برای انطباق مقررات این کشور با دستورالعمل اتحادیه اروپا در مورد معامله اوراق بهادار با استفاده از اطلاعات نهانی، قانون عدالت کیفری در سال ۱۹۹۳ به تصویب رسید (الکساندر، ۲۰۰۱)^۱. بدون شک قانون بازار مصوب ۱۳۸۴، در نظام‌مند کردن موضوع معاملات مبتنی بر اطلاعات نهانی و تعیین جرم برای آن، گام مثبت برداشته است ولی با همه این اوصاف، این قانون در مقایسه با قانون موجود در نظام انگلیس ناپختگی‌هایی دارد: ۱- در ماده ۵۵ ناظر بر ماده ۵۲ قانون عدالت کیفری انگلیس، اعمال ممنوعه‌ای که موجب تعقیب دارندگان اطلاعات نهانی می‌شود دسته‌بندی شده و قانونگذار با ذکر مصادیق، به جزئیات این اعمال ممنوعه نیز اشاره کرده است در حالی که قانونگذار ایران در پیش‌بینی ممنوعیت‌های مرتبط با معاملات اوراق بهادار، دید کلی دارد. از طرف دیگر در قانون عدالت کیفری انگلیس متأثر از دستورالعمل اتحادیه اروپا، توصیه و ترغیب دیگران برای انجام معامله نسبت به اوراق بهادار خاص نیز ممنوع و برای آن مجازات تعیین شده است (فلکنیر و گرتی، ۲۰۰۵)^۲ در حالی که در این خصوص ممنوعیتی در قانون بازار ایران دیده نمی‌شود.

در منابع فقهی نیز در خصوص انجام معامله مبتنی بر اطلاعات نهانی، شاید حکم صریحی نداشته باشند ولی با ماهیت این‌گونه معاملات ناآشنا نیست. از آنجایی که مدیران شرکت‌های تجاری نسبت به اموال و منافع شرکت، امین هستند آنها حق ندارند با سوءاستفاده از اختیارات خود به هر شیوه‌ایی که بخواهند این اموال و منافع را حیف و میل کنند. اداره‌کنندگان شرکت نسبت به اطلاعاتی که راجع به شرکت دارند نیز امین هستند و آنها حق ندارند از این اطلاعات به نفع خود و به ضرر دیگران استفاده کنند. به نظر می‌رسد کسب هر نوع منفعتی برپایه این اطلاعات نهانی، از مصادیق قاعده اکل مال به باطل باشد زیرا فقها، تصرف و تصاحب اموال دیگران از راه ظلم و تعدی مانند سرقت، غصب، خیانت در امانت را از مصادیق این قاعده می‌دانند (طوسی، ۲۰۱۰). از نظر اسلام، هرگونه تصرف در اموال و دارایی‌ها اعم از پول، منافع و اسناد مالی باید براساس حق و عدالت و بر مبنای صحیح باشد و هرچیزی که خارج از این اصل باشد، حرام و باطل است (سلیمانی و همکاران، ۲۰۱۷).

^۱ Alexander

^۲ Falkner & Gerty

حق کنترلی و معضلات مربوط به آن

حق کنترلی سهامداران اقلیت، ریشه در اصل رفتار مساوی با سهامداران دارد. شاید گفته شود منظور از رفتار یکسان با سهامداران به این معناست که هر حقوقی به سهامدار اکثریت داده شود به گروه سهامدار اقلیت نیز اعطا شود ولی این برداشت هرگز درست نیست زیرا این برداشت اولاً: موجب بی‌مفهوم شدن قاعده اکثریت خواهد شد. ثانیاً، در شرکت‌های سهامی، عملاً نمی‌توان اکثریت را تابع اقلیت قرار داد (ستوده، ۲۰۲۳). از این رو به نظر می‌رسد منظور این است که از حداقل حقوقی که مقنن برای اقلیت در نظر گرفته است حمایت شود. شاید به همین دلیل، قانونگذار از طریق اعطای رأی ادغامی به سهامداران اقلیت خواسته است موقعیت آنها را در شرکت تقویت سازد (ماده ۸۸، لایحه اصلاحی، ۱۳۴۷). رأی ادغامی به این معناست که اقلیت، آرای خود را روی یک یا چند نامزد مدیریت شرکت متمرکز کنند تا از این طریق در مدیریت شرکت دخیل باشند. ولی آیا با انتخاب یک یا دو مدیر از طریق رأی ادغامی، حق کنترلی سهامدار اقلیت تضمین می‌گردد؟ هر چند وجود نمایندگانی در هیئت مدیره به سهامداران اقلیت کمک می‌کند که اطلاعاتی راجع به موفقیت‌ها و شکست‌های شرکت به‌دست آورند و به سهامداران اعلام خطر می‌کنند که لازم است مشکل خاصی را تحت بررسی و نظر قرار دهند ولی در عمل مدیرانی که از طریق رأی ادغامی انتخاب شده‌اند، در اغلب موارد به هنگام رأی‌گیری در هیئت مدیره شکست می‌خورند و از آرای کمتری برخوردار می‌شوند (اویل اف و بئا نیاسری، ۲۰۰۷).^۱ معضل بزرگ حق کنترلی سهامداران اقلیت، وجود سهامداران گروه اکثریت و مدیران شرکت‌های تجاری است که از اختیارات و قدرت زیادی برخوردار هستند از این رو تصمیم‌گیرندگان اصلی شرکت، همین دو گروه هستند. این موضوع در همه نظام‌های حقوقی، امر طبیعی است چون در موقع تشکیل شرکت خود گروه اقلیت این موضوع را پذیرفته است ولی با همه این مسائل نمی‌توان گفت سهامداران اقلیت هیچ کنترلی بر امور شرکت ندارند. در نظام حقوقی ایران و انگلیس یک راه مشترک برای حق کنترلی سهامداران در نظر گرفته شده است و آن درخواست تشکیل مجمع عمومی شرکت از هیئت مدیره و بازرسان شرکت است. در ماده ۹۵ لایحه اصلاحی ۱۳۴۷، به یک‌پنجم سهامداران شرکت اجازه داده شده است که تشکیل مجمع عمومی را درخواست کنند و قانونگذار در بند ۱ ماده ۲۵۳ تضمین حق مزبور مقرر را دارد: «هرکس عامداً مانع از حضور دارنده سهم شرکت در جلسات مجمع عمومی شود به مجازات حبس یا جزای نقدی محکوم می‌شود». در حقوق انگلیس، براساس ماده ۳۰۴ قانون شرکت‌های تجاری ۲۰۰۶ سهامدارانی که ۱۰ درصد سهام شرکت را دارند حق دارند دعوت مجمع عمومی را از هیئت مدیره درخواست کنند و هیئت مدیره ظرف ۲۱ روز باید این کار را انجام دهد. در غیر این صورت خود سهامداران این حق را دارند که شخصاً، مجمع عمومی را دعوت کنند (دولت انگلیس، ۲۰۰۶).^۲ اما باز هم اعطای حق درخواست تشکیل مجمع عمومی را نمی‌توان راه‌حل قطعی برای تضمین حقوق سهامداران اقلیت یافت. چه بسا سهامداران اقلیت در جلسه هم حاضر شوند و از مجمع عمومی توضیحاتی نیز در خصوص شرکت بخواهند یا حتی در خوش‌بینانه‌ترین حالت پیشنهادهایی نیز در خصوص شرکت داشته باشند لیکن آیا در عمل به توضیحات و پیشنهادهای آنان توجه می‌شود؟ بنابراین باید به دنبال راهکارهایی برای رفع این معضل باشیم که در ذیل بدان پرداخته می‌شود.

راهکار حقوقی

قانونگذار یکی از راهکارهایی که از طریق آن می‌تواند اعمال اداره‌کنندگان شرکت را به نفع سهامداران اقلیت کنترل کند در این دانسته که مدیران را از انجام برخی معاملات ممنوع سازد. ماده ۱۲۹ لایحه اصلاحی ۱۳۴۷، مقرر داشته است که مدیران شرکت نمی‌توانند برخی از معاملات را با شرکت انجام دهند. البته علاوه بر این ماده،

^۱ Oil F & Bana Niasari

^۲ United Kingdom Government

ماده ۴۶ قانون اصلاح موادی از قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی نیز اظهار می‌دارد: «هیچ‌یک از مدیران، مشاوران یا سایر کارکنان شرکت یا بنگاه مجاز نیستند با هدف ایجاد محدودیت یا اخلال در رقابت در یک یا چند بازار به‌طور هم‌زمان متصدی سمتی در شرکت یا بنگاهی مرتبط یا دارای فعالیت مشابه بشوند.» ممنوعیت مندرج در ماده ۴۶ نسبت به لایحه اصلاحی ۱۳۴۷، گسترده‌تر است زیرا در این ماده نه‌تنها افراد نامبرده، از انجام فعالیت مشابه ممنوع هستند بلکه نمی‌توانند هم‌زمان متصدی سمت در شرکت خود یا بنگاه دیگری نیز بشوند. از طرفی دیگر ماده ۴۶، نه‌تنها مدیران بلکه مشاوران و کارکنان شرکت را نیز مشمول این ممنوعیت کرده است و نیز ممنوعیت در ماده ۴۶ تنها شامل معاملات نسبت بلکه هر فعالیتی که موجب محدودیت یا اخلال در رقابت شود را دربر می‌گیرد. در خصوص ماده ۱۲۹ باید بیان کرد که ممنوعیت معاملات مدیران، یک ممنوعیت مطلق و کلی نیست زیرا ماده مقرر کرده است که در صورت مجوز هیئت مدیره برای انجام معاملات، کافی است به بازرسان اطلاع داده شود و به اولین مجمع عمومی عادی نیز گزارش داده شود. ضمانت اجرای این دسته معاملات، ولو در صورت تصویب‌نشدن مجمع، اعتبار آن در برابر اشخاص ثالث است و نهایت امر، مدیران محکوم به جبران خسارت می‌شوند. به همین علت هیئت دولت، در راستای حمایت از سهامداران خرد، لایحه حمایت از سهامداران خرد و اصلاح موادی از قانون تجارت را در سال ۱۳۸۹ بررسی و تصویب کردند.^۱ براساس تبصره ماده (۴) قانون بهبود کسب‌وکار و بند (الف) ماده (۲۲) قانون برنامه ششم توسعه جمهوری اسلامی ایران، وزارت امور اقتصادی مکلف است جایگاه بین‌المللی کشور را در زمینه رتبه‌بندی جهانی کسب‌وکار بهبود بخشد. یکی از حمایت‌های این لایحه از سهامداران اقلیت درخصوص ممنوعیت معامله مدیران است. با تصمیم کمیسیون اقتصاد، هریک از مدیران یا مدیرعامل ذی‌نفع و نیز مؤسسات و شرکت‌هایی که اعضای هیئت مدیره یا مدیرعامل شرکت شریک یا عضو هیئت مدیره یا مدیرعامل آنها باشند یا خود یا نزدیکان موضوع تبصره ۱ ماده ۱ قانون منع مداخله در معاملات دولتی آنان در آن سهام‌کنترلی داشته باشند، نمی‌توانند بدون اجازه مجمع عمومی عادی در معاملاتی که شرکت یا به حساب شرکت می‌شود به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم طرف معامله واقع یا سهامی شوند. این لایحه مدیران را مکلف کرده است که پیش از انعقاد معامله، جزئیات مربوط به معامله و موارد تعارض این معامله با منافع سهامداران را به هیئت مدیره و بازرسان اطلاع دهند. علاوه بر این، مدیران مکلف هستند که جزئیات معامله و موارد تعارض منافع و شرایط منصفانه و رعایت حقوق سهامداران را به اولین مجمع عمومی گزارش دهند. موضوع قابل توجهی که در این لایحه آمده است ضمانت اجرایی است که برای معاملات مدیران مقرر شده است. این لایحه مقرر کرده در صورت رعایت‌نشدن ترتیبات، وجود تعارض منافع و ورود خسارت به شرکت یا غیرمنصفانه‌بودن معاملات و اثبات آنها در مراجع قضایی، هریک از مدیران هم مکلف به جبران خسارت و هم بازگرداندن منافی هستند که در اثر انجام معامله به‌دست آورده‌اند و به سهامداران اجازه داده شده که ابطال چنین معاملاتی را از دادگاه درخواست کنند.

در نظام حقوقی انگلستان، سازوکارهای ویژه‌ای برای حمایت از حقوق سهامداران اقلیت در برابر گروه اکثریت و مدیران وجود دارد که می‌توان از این مکانیسم‌ها در قانون ایران نیز استفاده کرد.

^۱ این لایحه در خصوص حمایت از سهامداران خرد در مورخ ۱۳۹۸/۷/۲۴ در هیئت دولت تصویب گردیده و برای بررسی به مجلس شورای اسلامی نیز فرستاده شده که مجلس قبلی اعتنای چندانی بدان نداشته و بررسی آن در مجلس فعلی کماکان بی‌نتیجه مانده است.

اقامه دعوا بر پایه قاعده تبعیض ناعادلانه

در حقوق انگلیس، ابزاری به نام تبعیض ناعادلانه برای حمایت از سهامداران اقلیت وجود دارد که طبق آن، در صورتی که امور مربوط به شرکت به نحوی اداره گردد که برای منافع سهامدار اقلیت زیان بار باشد و خسارتی به منافع آنان یا کل شرکت وارد شود؛ سهامدار متضرر می‌تواند برای جبران آن خسارت به دادگاه رجوع کند. قاعده تبعیض ناعادلانه که در ماده ۹۹۴ قانون شرکت‌های ۲۰۰۶ آمده است مقرر می‌دارد: «مدعی باید اثبات کند که امور مربوط به شرکت طوری اداره گردیده که نسبت به منافع بعضی از سهامداران (از جمله مدعی) یا شرکت به صورت ناعادلانه‌ای زیانبار بوده است.» به عبارت دیگر مدعی باید ثابت کند که وضعیت و موقعیت وی به لحاظ اقدامات سهامداران کنترل‌کننده به نحو قابل‌ملاحظه‌ای بدتر گردیده است. در دعوی «ری سول»، قاضی لرد هافمن ضابطه‌ای را ارائه می‌دهد و می‌گوید: «استفاده از مفهوم تبعیض ناعادلانه، زمانی امکانپذیر است که به توقعات مشروع اعضا لطمه وارد شده باشد. این توقعات ممکن است ناشی از اساسنامه، قرارداد مستقل بین اعضا یا توافقات غیررسمی شفاهی باشد» (شیخ، ۲۰۰۸).^۱ تبعیض ناعادلانه عناصری دارد که در صورت وجود این عناصر، دعوا پذیرفته می‌شود: ۱- اعمال موردشکایت مربوط به اقدامات راجع به امور شرکت باشد. ۲- مربوط به منافع دادخواست‌دهنده به‌عنوان یک سهامدار باشد. ۳- زیان وارد شده ناشی از تبعیض باشد. ۴- تبعیض ناعادلانه باشد.

تصمیماتی که دادگاه در خصوص دعوی مبتنی بر تبعیض ناعادلانه می‌گیرد می‌تواند به اشکال ذیل باشد: ۱- الزام شرکت به تنظیم امور شرکت ۲- الزام شرکت به خودداری از انجام کار یا ادامه کار ۳- اعطای مجوز برای اقامه دعوا به نام یا از طرف شرکت ۴- الزام شرکت به خودداری از اصلاح اساسنامه یا قسمت خاصی از آن بدون اخذ مجوز از دادگاه ۵- فراهم کردن وسیله خرید سهام هریک از سهامداران شرکت توسط سهامداران دیگر یا خود شرکت و کاهش سرمایه شرکت در صورتی که خود شرکت سهام را خریداری کند. متداول‌ترین روشی که دادگاه در خصوص پرونده‌های مربوط به تبعیض ناعادلانه استفاده می‌کند، الزام متخلفین (گروه اکثریت) به خرید سهام سهامداران اقلیت است (گلدینگ، ۱۹۹۹).^۲

انحلال شرکت بر اساس عدل و انصاف

بر اساس ماده ۲۲ (۱) (g) قانون ورشکستگی ۱۹۸۶، سهامداران اقلیت می‌توانند از محاکم تقاضای انحلال شرکت را بر اساس عدل و انصاف کنند. قانون مذکور، تعریفی از این راهکار ارائه نداده است ولی از تصمیمات دادگاه فهمیده می‌شود که در صورتی انحلال دادگاه منصفانه محسوب می‌گردد که روابط اعضا بر اساس نوعی اعتماد رفتاری و گفتاری فی‌مابین باشد که در هیچ متنی مکتوب نبوده است و در واقع نوعی توافقی و تفاهم غیررسمی به‌شمار می‌آید. این دسته توافقات در شرکت‌های کوچک که روابط بین اعضا از نوعی ویژگی شبه‌شراکتی برخوردار است، مصداق دارد (دیگنم و لاوری، ۲۰۲۲).^۳ اصولاً محاکم انگلیس نیز زمانی از این راه‌حل استفاده می‌کنند که راه‌حل‌های دیگر، کارایی نداشته باشند. به عبارتی دیگر همان‌طور که اشاره شد معمول‌ترین و رایج‌ترین راه‌حل، الزام متخلفین به خرید سهام سهامداران اقلیت است و تنها در موارد محدودی درخواست انحلال شرکت از سهامداران اقلیت قابل پذیرش است:

- ۱- کنار گذاشتن سهامدار اقلیت از مدیریت شرکت بدون دلیل
- ۲- نادیده گرفتن حقوق سهامداران اقلیت توسط سهامداران اکثریت به‌طور مکرر و مداوم
- ۳- اعطای پاداش به مدیران در حالی که از پرداخت سود به سهامداران شرکت خودداری شده است.

^۱ Sheikh

^۲ Goulding

^۳ Dignam & Lowry

۴- وقتی شرکت در بن بست قرار گرفته است و برای خروج آن از این موقعیت، مدیران اقدام مناسبی صورت نمی‌دهند (شفرد و ریدلی، ۲۰۱۵).^۱

در فقه، یکی از قواعدی که می‌تواند تضمین‌کننده و حامی حق کنترلی سهامداران اقلیت باشد، قاعده منع سوءاستفاده از حق است. هر چند خاستگاه اصلی این قاعده، حقوق غرب است ولی در منابع اسلامی، نزدیک‌ترین قاعده به اصل مذکور، قاعده لاضرر است (ره‌پیک، ۲۰۰۳). قاعده سوءاستفاده از حق در جایی اعمال می‌شود که شخصی حقی دارد و در مقام اعمال آن از آن سوءاستفاده کند یا به دیگری ضرر برساند (کریمی و شعبانی‌کندسری، ۲۰۱۵). قانون تجارت، به‌طور صریح نامی از این قاعده نبرده است ولی هر جا مدیران شرکت از اختیارات خود سوءاستفاده کنند یا از حدود اختیارات خود خارج شوند با ضمانت اجرایی همچون ابطال تصمیمات، الزام به جبران خسارت و ایجاد محدودیت برای گروه اکثریت، حقوق سهامداران اقلیت را حمایت می‌کند. برای نمونه در ماده ۲۷۰ لایحه اصلاحی ۱۳۴۷، در صورتی که مدیران تصمیماتی در خصوص تشکیل شرکت یا عملیات شرکت بگیرند که برخلاف مقررات قانونی باشد قانونگذار به ذی‌نفعان شرکت اجازه داده است که ابطال این تصمیم را از دادگاه خواستار شوند (مرادی، ۱۹۸۰). یا ماده ۱۴۲ لایحه اصلاحی مقرر داشته است که مدیران و مدیرعامل شرکت در صورت تخلف از مقررات قانونی و اساسنامه شرکت یا مصوبات مجمع عمومی، منفرداً یا مشترکاً مسئول هستند و تعیین میزان خسارت هریک با دادگاه است. بدین‌سان سهامداران اقلیت، در پرتو این قاعده می‌توانند مدیرانی که در انجام امور محوله حسن نیت ندارند را محاکمه کنند.

حق دادرسی و معضلات مربوط به آن

طرح دعوای مشتق علیه مدیران شرکت، یکی از مکانیزم‌های مشترک دفاع از حقوق سهامداران اقلیت، در نظام‌های حقوقی ایران و انگلیس است. مسلماً با توجه به این که این دعاوی پیش از ورود به قانون شرکت‌های تجاری ۲۰۰۶ انگلیس، در حقوق عرفی این کشور مطرح بوده و بعد با تغییراتی وارد قانون شرکت‌ها گردیده است؛ شرایط طرح این دعاوی نسبت به آنچه در حقوق تجارت ایران مطرح است، پختگی بیشتری دارد. جایگاه دعوی مشتق در قانون تجارت ایران، ماده ۲۷۶ لایحه اصلاحی است. این ماده مقرر می‌دارد: «شخص یا اشخاصی که مجموع سهام آنها حداقل یک‌پنجم مجموع سهام شرکت باشد می‌توانند در صورت تخلف یا تقصیر رئیس و اعضای هیئت مدیره یا مدیرعامل به نام و از طرف شرکت و به هزینه خود علیه رئیس یا تمام یا بعضی از اعضای هیئت مدیره و مدیرعامل اقامه دعوی کنند و جبران کلیه خسارات واردشده به شرکت را از آنها مطالبه کنند. در قانون شرکت‌های ۲۰۰۶ انگلیس، فصل یازدهم این قانون به این دعاوی اختصاص یافته است. بند یک ماده ۲۶۰ مقرر داشته برای اقامه دعوای مشتق ارکان ذیل لازم است: ۱- لزوم سهامداربودن خواهان ۲- تخلف مدیران در انجام وظایفی که در مقابل شرکت تعهد کرده‌اند. ۳- جبران خسارت ادعایی متعلق به شرکت.

در این جا لازم است دعوای مشتق تعریف شود. در خصوص تعریف دعوای مشتق گفته می‌شود به این علت به این دعوای مشتق می‌گویند که از حقی نشأت می‌گیرد که به خود شرکت تعلق دارد نه به سهامداران بنابراین در تعریف آن می‌گویند دعوایی است که از سوی سهامداران اقلیت، به‌منظور مطالبه خسارت ناشی از خطایی که نسبت به شرکت واقع شده اقامه می‌شود. در تعریف دیگری آورده شده است که دعوای مشتق، از سوی سهامدارانی که مایلند در شرکت باقی بمانند و خطاهای مدیران را زیر سؤال ببرند اقامه می‌شود (بویلی، ۲۰۰۲).^۲ در ماده ۲۷۶ لایحه اصلاحی ۱۳۴۷ تعریفی از دعوای مشتق صورت نگرفته است و همچنین در لایحه جدید تجارت نیز تعریفی ارائه نگردیده است. تا این که قانونگذار در ماده ۹۰ لایحه آیین دادرسی تجاری، دعوای مشتق را تعریف کرد؛ بدین شکل که شخص یا اشخاصی که مجموع

^۱ Shepherd & Ridley

^۲ Boyle

سهام آنان حداقل یک‌پنجم مجموع سهام شرکت باشد می‌توانند در صورت تخلف یا تقصیر رئیس و اعضای هیئت مدیره یا مدیرعامل به نام و از طرف شرکت علیه رئیس یا تمام یا بعضی از اعضای هیئت مدیره و مدیرعامل اقامه دعوی کنند و جبران کلیه خسارات وارد شده به شرکت را از آنها مطالبه کنند. به این دعوی، دعوی مشتق می‌گویند. قانونگذار در ماده ۹۰ لایحه دادرسی تجاری با به‌کاربردن واژه می‌تواند این موضوع را به ذهن متبادر سازد که اقامه دعوی مشتق، اختیاری است. از آن‌جا که حق دادرسی، یکی از حقوق مهم سهامدار اقلیت است چرا اقامه آن باید اختیاری باشد؟ چه مانع یا موانعی وجود دارد که اغلب سهامداران از این حق خود استفاده نمی‌کنند؟ و اصولاً چه راهکاری وجود دارد که از طریق آن بتوان میل به طرح دعوی مشتق را در سهامداران تقویت کرد؟

راهکار حقوقی

اساساً یکی از نتایج نظریه شخصیت حقوقی مستقل شرکت آن است که شرکت از اهلیت عام برخوردار باشد و بتواند به نام خود اقامه دعوا کند و طرف دعوا قرار گیرد. بنابراین سهامداران شرکت نمی‌توانند از طرف شرکت این وظیفه را انجام دهند بلکه خود شرکت است که در این دعوا ذی‌نفع است. با این وجود، در مواردی ممکن است نمایندگان شرکت و عاملان زیان به شرکت، افراد یکسانی باشند و از اقامه دعوا امتناع کنند. بنابراین دعوی مشتق، یکی از راهکارهای حمایت از سهامداران اقلیت است و به آنان این اختیار را می‌دهد تا تحت شرایطی برای حمایت از شرکت علیه مدیران خطاکار اقدام کنند اما این امکان نیز وجود دارد که سهامداران اقلیت، از اقامه دعوا علیه مدیران امتناع ورزند. مهم‌ترین دلیل امتناع آنان و راهکارهای حل این معضل به شرح ذیل است:

تعداد سهامداران اقلیت: در ماده ۲۷۶ لایحه اصلاحی ۱۳۴۷ و ماده ۴۳۷ لایحه جدید تجارت نیز ماده ۹۰ لایحه آیین دادرسی تجاری، سهامدارانی می‌توانند دعوی مشتق اقامه کنند که مجموع سهام آنها یک‌پنجم سهام شرکت باشد. این نصاب در مقایسه با حقوق انگلستان که حتی اقامه دعوی مشتق توسط یک سهامدار امکان‌پذیر است، نصاب بالایی است. در حقوق انگلستان، هر سهامداری می‌تواند علیه مدیران اقامه دعوا کند و داشتن تعداد خاصی سهام برای دادخواهی شرط نیست (باهنر، ۲۰۱۲). چه بسا به علت نرسیدن به این حد نصاب، سهامداران از اقامه دعوا صرف‌نظر کنند؛ به همین علت قانونگذار متوجه این موضوع است از این‌رو در لایحه تجارت کمیسیون قضایی و حقوقی مجلس شورای اسلامی ۱۳۹۱/۱/۲۳ این نصاب تغییر کرده است. ماده ۲۳۵ لایحه تجارت کمیسیون قضایی و حقوقی، نوآوری‌هایی را در دعوی مشتق به همراه دارد اولاً: تعداد سهامداران از یک‌پنجم به یک‌دهم تغییر کرده است تا بدین‌سان طرح دعوی مشتق آسان‌تر باشد. ثانیاً: مقرر داشته که نه‌تنها علیه مدیران و مدیرعامل بلکه علیه بازرسان شرکت نیز می‌توان این دعوا را اقامه کرد. در پی این سؤال که آیا سهامداران می‌توانند دعوی مشتق را علیه اشخاص ثالث اقامه کنند یاخیر؟ ماده ۲۳۵ بیان کرده چنانچه از تقصیر اشخاص ثالث نیز زیانی به شرکت برسد همین حکم جاری است. همچنان که بند ۳ ماده ۲۶۰ قانون شرکت‌ها ۲۰۰۶ اشعار می‌دارد که سبب دعوا می‌تواند علیه مدیران یا اشخاص ثالث یا هردو آنها باشد. برای مثال، چنانچه مدیران خیانت در امانت کنند و اموال شرکت را به شخص ثالثی منتقل کنند در این صورت امکان اقامه دعوا علیه مدیر متخلف و شخص ثالث یا هردو وجود دارد. ثالثاً: ماده مزبور کلمه تخلف را حذف کرده و تنها بیان داشته است که در صورت تقصیر مدیر، مدیرعامل، بازرس و اشخاص ثالث می‌توان این دعوا را اقامه کرد. پرداخت هزینه دادرسی توسط سهامداران اقلیت: یکی از علل مهم دیگری است که گروه اقلیت از اقامه دعوی مشتق خودداری می‌کنند. این است که پرداخت هزینه دادرسی را بر عهده سهامداران اقلیت گذاشته است. بخش پایانی ماده ۲۷۶ لایحه اصلاحی ۱۳۴۷ مقرر می‌دارد که در صورت محکومیت رئیس یا هریک از اعضای هیئت مدیره یا مدیرعامل به جبران خسارات و پرداخت هزینه دادرسی، حکم به نفع شرکت اجرا و هزینه‌ای که از طرف اقامه‌کننده دعوی پرداخت شده است از مبلغ محکوم به وی مسترد خواهد شد. در صورت محکومیت اقامه‌کنندگان دعوی، پرداخت کلیه هزینه‌ها و خسارات به عهده آنان خواهد بود. ولی با وضع لایحه آیین دادرسی تجاری ۱۳۹۰، این موضوع حل گردید؛ بدین‌سان که در ماده ۹۳ لایحه مزبور مقرر

شد در دعوی مشتق، خواهان از پرداخت هزینه دادرسی معاف است ولی چنانچه حکم به نفع شرکت صادر شود، هزینه دادرسی از محل محکوم وصول خواهد شد. در حقوق انگلستان، بر اساس قسمت E قاعده ۱۹، ۹ قاعده دادرسی مدنی، دادگاه می‌تواند به شرکتی که دعوا به نفعش اقامه گردیده است دستور بدهد هزینه‌هایی که خواهان برای دعوی مشتق متحمل شده است را جبران کند؛ البته مشروط بر این که خواهان تمایل خود به جبران این هزینه‌ها را در دادخواست درخواست کرده باشد (طهماسی، ۲۰۱۶).

ضعف در اطلاع‌رسانی به سهامداران اقلیت: به نظر می‌رسد یکی از دلایل دوری سهامداران اقلیت از اقامه دعوی مشتق این است که در حق مربوط به کسب اطلاعات آنها ضعف وجود دارد. شرکت در دادن اطلاعات به سهامداران (مؤکداً سهامداران اقلیت) خود را محدود به موارد مندرج در ماده ۱۳۹ لایحه اصلاحی کرده است و سهامداران نمی‌توانند اطلاعات کاملی داشته باشند که برحسب آن عملکرد مدیران شرکت را ارزیابی کنند تا بدین ترتیب به تقصیر آنان پی ببرند. از سوی دیگر همه سهامداران اقلیت از سواد حقوقی نیز برخوردار نیستند که بتوانند از این حق دادرسی خود علیه مدیران شرکت بهره ببرند. چه بسا در دعوی که اقامه می‌کنند به علت نداشتن سواد حقوقی لازم و نیز در اختیار نداشتن اطلاعات دقیق از شرکت، مدیران از این ناگاهی آنان سوءاستفاده کنند و دعوا را به نفع خود خاتمه دهند بنابراین باید برای این موضوع چاره‌اندیشی شود. یکی از راهکارهایی که در قانون ایران وجود دارد این است که به سهامداران اقلیت، حق مدیریتی اعطا کرده است. سهامداران اقلیت با استفاده از رأی ادغامی و انتخاب یک یا دو مدیر از میان خود می‌توانند در هیئت مدیره شرکت، نماینده داشته باشند تا از طریق چنین مدیری بتوانند جلوی تخلفات هیئت مدیره را بگیرند (ماده ۸۸ لایحه اصلاحی ۱۳۴۷). راهکار دیگر که در سیستم کامن لا وجود دارد این است که به درخواست سهامداران اقلیت، از بازرس ویژه استفاده شود. کار بازرس ویژه این است که فعالیت مدیران را بررسی می‌کند و به مجمع سهامداران گزارش می‌دهد. اطلاعاتی که بازرس ویژه در اختیار سهامداران اقلیت قرار می‌دهد به آنان کمک می‌کند تا به نحو شایسته‌تر، از حق خود در دادگاه دفاع کنند (گلتر، ۲۰۱۱).^۱

در ماده ۵۱ قانون تجارت ۱۳۱۱ مقرر گردیده است که مدیران با شرکت، رابطه وکیل و موکلی دارند و مدیران به‌عنوان وکلای شرکت شناخته می‌شوند نه وکلای شرکا. پس وکیل (مدیران) باید مصلحت و غبطه موکل (شرکت) را مدنظر قرار دهد و در صورت تقصیر در برابر موکل، مسئول باشد و این حق شرکت است که علیه وکلای متخلف و مقصر خود شکایت کند. پس چگونه اقامه دعوی مشتق را حق سهامداران اقلیت می‌دانیم؟ دلیل اعطای حق دادرسی به سهامداران اقلیت این است که آنان در منافع شرکت سهامی هستند. شرکت در زمان تأسیس خود به سرمایه نیاز دارد که این سرمایه در شرکت‌های سهامی توسط مؤسسان و پذیرهنویسان تأمین می‌شود. بعد از تقدیم آورده به شرکت این آورده جزء دارایی‌های شرکت می‌شود و آورندگان این آورده از شرکت، سهام دریافت می‌کنند و جزء سهامداران شرکت می‌شوند و در سود و زیان و تعهدات شرکت سهامی می‌گردند و دیگر حق عینی نسبت به آورده خود ندارند (دمرچیلی و همکاران، ۲۰۲۰). بنابراین هرگونه ضرر بر شرکت، متوجه سود و منفعت سهامداران اقلیت نیز خواهد بود. به همین دلیل آنها حق دارند به نمایندگی از شرکت علیه مدیران شرکت دعوا اقامه کنند. در فقه، این حق بر پایه قاعده تسبیب، قابل توجیه است. در تسبیب، عمل شخص مستقیماً و مباشرتاً مال دیگری را از بین نمی‌برد بلکه رابطه بین عمل شخص و تلف مال به این گونه است که اگر آن عمل واقع نشود، تلف مال اتفاق نمی‌افتد (صفایی و رحیمی، ۲۰۱۲). با توجه به این تعریف برای تحقق قاعده تسبیب لازم است:

- ۱- فعل یا ترک فعلی صورت گیرد (محقق داماد، ۲۰۱۴) بنابراین باید مدیران در انجام وظایف و استفاده از اختیارانشان مرتکب فعل یا ترک فعلی شوند به گونه‌ای که گفته شود اگر آن عمل یا ترک عمل نبود بر شرکت ضرری وارد نمی‌شد بنابراین منافع سهامداران نیز از تلف مصون می‌ماند.

^۱ Gelter

- ۲- باید ضرری حاصل شود؛ این ضرر می‌تواند مادی یا معنوی باشد (الحلی، ۱۲۷۱). گاهی فعل یا ترک فعل مدیران، اموال شرکت را از بین می‌برد. در این خصوص، ضرر، مادی است و سهامداران می‌توانند به این علت علیه مدیران دعوا اقامه کنند. ولی گاهی بر شرکت، ضرر معنوی وارد می‌شود. آیا سهامداران اقلیت بر پایه قاعده تسبیب می‌توانند مطالبه‌گر این ضرر نیز باشند؟ برای مثال فرض کنیم مدیری با فعل یا ترک فعل خود شهرت تجاری شرکت را به خطر انداخته باشد. به نظر می‌رسد سهامداران اقلیت در مطالبه ضرر معنوی، سهمیم نیستند چون ضرری است که مربوط به خود شرکت است و مطالبه‌گر آن نیز فقط شرکت می‌تواند باشد.
- ۳- آیا برای اعمال قاعده تسبیب، احراز تقصیر نیز لازم است؟ صرف‌نظر از بررسی اختلاف‌نظرهایی که در این موضوع وجود دارد. اصولاً در خصوص بیان تفاوت بین قاعده تلف و تسبیب گفته می‌شود شرط استقرار مسئولیت بر شخص در تسبیب احراز تقصیر است و از طرفی در ماده ۲۷۶ لایحه اصلاحی نیز با به‌کاربردن کلمه تقصیر، سهامداران اقلیت باید تقصیر مدیران را اثبات کنند.

نتیجه‌گیری

سهامداران اقلیت به علت این که تأمین‌کنندگان سرمایه اولیه شرکت سهامی عام و تحمل‌کنندگان بیشترین ریسک تجاری در درون ساختار شرکت هستند؛ ذی‌نفع شرکت محسوب می‌شوند. ذی‌نفع بودن آنها، مستلزم این است که برای آنان حقوق‌هایی شناسایی گردد و مهم‌تر از آن، مکانیزم‌هایی پیش‌بینی شود تا از این حقوق حمایت کند. در حقوق تجارت ایران علی‌رغم شناسایی حقوقی همچون حق کسب اطلاعات، حق کنترلی و دادرسی، مکانیزم قوی و محکمی برای آنها پیش‌بینی نگردیده است بنابراین با توجه به قواعد فقهی و راهکارهای حقوقی در نظام حقوق ایران و انگلیس، بازبینی برخی مقررات در راستای تقویت حقوق گروه اقلیت، ضرورت دارد به‌خصوص این که لایحه حقوق تجارت هنوز لباس قانون برتن نکرده است و انتظار این بازبینی‌ها از مقنن می‌رود.

طبق یافته‌های این پژوهش، پیشنهادهای ذیل ارائه می‌گردد:

- ۱- در ماده ۱۳۹ لایحه اصلاح قسمتی از قانون تجارت ۱۳۴۷، حق کسب اطلاعات سهامداران به موارد اطلاع از ترازنامه، حساب سود و زیان و گزارش عملیات هیئت مدیره و بازرسان منحصر گردیده است لیکن چون حق اطلاع‌رسانی به سهامداران تضمین‌کننده اعمال سایر حقوق آنان از جمله حق دادرسی است. قانون تجارت باید همانند قانون بازار بورس اوراق بهادار ۱۳۸۴ و دستورالعمل‌های سازمان بورس، شرکت‌ها را مکلف به انتشار صورت‌های مالی حسابرسی‌شده سالانه و میان‌دوره‌ای براساس استانداردها و مهلت‌های تعیین‌شده کند و از سوی دیگر برای تعریف و جرم‌انگاری انجام معاملات مبتنی بر اطلاعات ناهانی، از قانون بازار الگوبرداری کند و همچنین با نگاهی به قانون عدالت کیفری انگلستان، مواردی از قبیل ممنوعیت ترغیب و تشویق دیگران به انجام چنین معاملاتی که در قانون بازار مسکوت مانده است مورد توجه قرار دهد. از دید فقهی، انجام معامله براساس اطلاعات ناهانی از مصادیق اکل مال بالباطل می‌باشد و حرام است.
- ۲- حق کنترلی، از دیگر حقوق سهامداران اقلیت است. هرچند از طریق اعطای حق رأی ادغامی، اقلیت، حق مدیریتی خود را اعمال می‌کنند و نیز با حق درخواست تشکیل مجامع عمومی از مدیران و بازرسان، حداکثر کنترل خود را بر شرکت اعمال می‌کنند ولی به علت حاکمیت گروه اکثریت و تبانی گروه اکثریت با مدیران شرکت، می‌توان حق کنترلی سهامداران اقلیت را شکننده یافت. بنابراین پیشنهاد می‌شود قاعده منع رقابت مدیران شرکت با شرکت (ماده ۱۲۹ لایحه اصلاحی) مطابق لایحه حمایت از سهامداران خرد مصوب ۱۳۸۹ مورد بازبینی قرار بگیرد. در این لایحه، ضمانت اجرای رعایت‌نشدن قاعده منع رقابت، علاوه بر جبران خسارت و استرداد منافع، ابطال معاملات مدیران توسط گروه اقلیت می‌باشد. همچنین در حقوق انگلیس، مکانیزم‌هایی همچون قاعده منع تبعیض ناعادلانه و انحلال شرکت برای تضمین حقوق کنترلی سهامداران اقلیت در نظر

گرفته شده است که قانونگذار ایران می‌تواند برای تقویت حقوق سهامداران اقلیت، از آنها بهره‌بردار؛ به‌خصوص این که محاکم انگلیس در مواجهه با قاعده منع تبعیض ناعادلانه، محدودیتی در صدور آرا ندارند و یکی از آرای که در مواجهه با قاعده مذکور می‌توانند برای کنترل قدرت گروه اکثریت در نظر بگیرند این است که آنها را ملزم به خرید سهام سهامداران اقلیت سازند. قاعده فقهی منع سوءاستفاده از حق نیز هرگونه سوءاستفاده از اختیارات یا تجاوز از آن را منع می‌کند و مدیران را در برابر گروه اقلیت مسئول قرار می‌دهد.

۳- حق دادرسی سهامداران، ریشه در حق کسب اطلاعات کافی از مسائل مالی و مدیریتی شرکت دارد و هرگونه ضعف اطلاع‌رسانی به سهامداران اقلیت، زمینه اعمال حق دادرسی را در سهامداران اقلیت را ضعیف‌تر می‌سازد. از طرفی نصایی که مقنن در ماده ۲۷۶ لایحه اصلاحی ۱۳۴۷ برای اعمال دعوی مشتق در نظر گرفته و همچنین در صورت محکومیت در دعوی مشتق، پرداخت هزینه دادرسی را به حساب سهامداران اقلیت موقوف کرده است، باعث گردیده که سهامداران میلی به استفاده از این حق نداشته باشند ولی با تصویب لایحه آیین دادرسی تجاری، هرچند مسئله مربوط به پرداخت هزینه دادرسی حل گردیده است ولی این لایحه همچنان اصرار بر این دارد که تعداد سهامداران برای اقامه دعوی مشتق، یک‌پنجم باشد بنابراین در این خصوص با الگوبرداری از قانون شرکت‌های ۲۰۰۶ انگلیس می‌توان، این موضوع را نیز حل کرد. از لحاظ فقهی نیز قاعده تسبیب، توجیه‌کننده اقامه دعوی مشتق سهامداران است و به استناد این قاعده می‌توان علیه مدیران خطاکار اقامه دعوی کرد.

References

- Aftekhari, H. (2015). *Comparative study of the rights of minority shareholders in commercial companies in Iranian and English law* [Master, University of Shahrekord]. Shahr-e Kord, Iran. <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/d1626149e2ed9a4f7aac9e3b6a6a32f2>
- Al-Hilli, A-M. (1271). *Shara'i' al-Islam fi masa'il al-halal wa l-haram*. Al-Adab Press. [https://en.wikishia.net/view/Shara'i'_al-Islam_fi_masa'il_al-halal_wa_l-haram_\(book\)](https://en.wikishia.net/view/Shara'i'_al-Islam_fi_masa'il_al-halal_wa_l-haram_(book))
- Alexander, K. (2001). Insider dealing and market abuse: the Financial services and markets act 2000. *ESRC Centre for Business Research*, 1-50. <https://www.researchgate.net/publication/4999238>
- Arabi, M., Zare, R., & Moghadas, M. (2011). The position of corporate governance principles in Iranian commercial law (based on the principles of the Organization for Economic Cooperation and Development). *Majlis & Rahbord*, 18(65), 37-66. https://nashr.majlis.ir/article_417.html?lang=en
- Bahonar, M. R. (2012). *Commercial Procedure Bill*. Research Center. https://rc.majlis.ir/en/legal_draft/show/806478
- Boyle, A. J. (2002). *Minority shareholders' remedies*. Cambridge University Press. https://books.google.com/books/about/Minority_Shareholders'_Remedies.html?id=IK6yzQEACAAM
- Demarchili, M., Hatami, A., & Qarai, M. (2020). *Commercial law in the current legal system* (24 ed.). Dadsetan. <https://www.gisoom.com/book/11612323>
- Dignam, A., & Lowry, J. (2022). *Company Law* (3 ed.). Oxford University Press. <https://www.amazon.com/Company-Law-Core-Texts-S/dp/0199284466>
- Eskini, R. (2016). *Commercial law: general, commercial transactions, merchants and organization of commercial activity* (20 ed.). Samt. <https://www.gisoom.com/book/11195978>
- Falkner, R., & Gerty, J. (2005). Regulation of market misconduct in the United Kingdom. *Journal of Investment Compliance*, 6(4), 35-53. <https://doi.org/10.1108/15285810510701439>

- Gelter, M. (2011). Why do shareholder derivative suits remain rare in Continental Europe? *Brooklyn Journal of International Law*, 37(3), 844-891. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2000814>
- Goulding, S. (1999). *Company Law*. Cavendish Publishing Limited. <https://books.google.com/books?id=OzrDwQEACAAJ>
- Hasas Yeganeh, Y., & Nadi Qomi, V. (2007). The role of transparency in the effectiveness of corporate governance. *Accountant*, 21(6), 32-37. <https://www.noormags.ir/view/en/articlepage/123701>
- Karimi, A., & Shabani Kandsari, H. (2015). The Logical Relationship between No Loss Principle in Islamic Jurisprudence and the Principle of Abuse of Rights in Western Legal Systems. *Comparative Studies on Islamic and Western Law*, 1(2), 135-166. <https://doi.org/10.22091/csiw.2015.567>
- Marvaridian, A. (2009). *Guaranteeing the rights of minority shareholders in joint-stock companies, a comparative study between Iranian and British law* [Master, Tarbiat Modares University]. Tehran, Iran. <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/6bc2436b4aaabf4104c290e65e26ace8>
- Mohaghegdamad, S. M. (2014). *Jurisprudence Rules: Civil Section (Property and Liability)* (44 ed.). Islamic Sciences Publishing Center. <https://www.gisoom.com/book/11031611>
- Moradi, E. (1980). Abuse of Powers or Jobs. *Institute of Comparative Law*, 7(1). <https://rtis2.ut.ac.ir/cv/merfany/?lang=en-ir>
- Oil F, G., & Bana Niasari, M. (2007). General principles of corporate law: a study for transition economies. *Legal Research*, 10(45), 239-335. https://lawresearchmagazine.sbu.ac.ir/article_56366.html?lang=en
- Pasban, M. (2014). *Commercial company rights* (9 ed.). Samt. <https://www.gisoom.com/book/11020895>
- Pasban, M., Farokhi, S., & BeygiaHabibabadi, A. (2019). Minority shareholder rights in the companies division Iran and England legal system. *Private Law Research*, 7(26), 87-112. <https://doi.org/10.22054/jplr.2018.29927.1819>
- Paseban, M. R., & Jahanian, M. (2013). Derivative litigation and its rituals, a comparative study in Iranian and British law. *Private Law Research*, 2(4), 85-108. https://jplr.atu.ac.ir/article_182.html?lang=en
- Rahe Pik, S. (2003). Prohibiting the abuse of rights in legal theories and Quranic concepts. *Fiqh and Usul*, 35(4), 63-76. <https://civilica.com/doc/1454863/>
- Safai, S. H., & Rahimi, H. (2012). *Civil liability (requirements outside the contract)* (3 ed.). Samt. <https://www.gisoom.com/book/1846334>
- Sheikh, S. (2008). *A guide to the Companies Act 2006*. Routledge-Cavendish. <https://doi.org/10.4324/9780203885871>
- Shepherd, C., & Ridley, A. (2015). *Company Law*. Taylor & Francis. <https://doi.org/10.4324/9781315760964>
- Soleymani, H., Soltani, A. A., & Safae, M. (2017). The study of the rule unjust possession of property. *Studies of Islamic Jurisprudence and Basis of Law*, 10(34), 27-55. https://vh.journals.miu.ac.ir/article_1601.html?lang=en
- Sotodeh, H. (2023). *Business Law, second volume* (28 ed.). Dadgostar. <https://www.hovalvakil.com/product/1085>
- Tahmasabi, A. (2016). Some Observations about Derivative Action from Perspective of Procedural Law Ali Tahmasebi. *Civil Law Knowledge*, 4(2), 11-22. https://clk.journals.pnu.ac.ir/article_2690.html

- Taqipoor, B., Abbasi Sarmadi, M., & Abedini, H. (2019). Minority Rights in Public Corporations According to Corporate Governance; A Comparative Study between Iranian and American Law. *Journal of Islamic Law Research*, 19(2), 369-396. <https://doi.org/10.30497/law.2019.2376>
- Tusi, M. (2010). *Al-Tabyan in the Interpretation of the Qur'an (Volume 2)*. Al-Al-Bayt. <https://www.gisoom.com/book/1664171>
- United Kingdom Government. (2006). *Companies Act 2006*. legislation.gov.uk. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/contents>